

4-4546
Duplum

Jõgema Sordikaswanduse toimetused nr. 5

Meile tähtsamad teratvilja sordid

M. Pii

Tallinnas, 1926

Jõgewa Gordikaswanduse toimetused nr. 5

Meile tähtsamad terawilja fordid

M. Pii

4214.

Cesti Põllumeeste Keskseltsi väljaandel on ilmunud:

Asunikude hoonete ehitamisest. A. Johannson.	Sind Mk. 15.—
Tarwilik raamat nii asunikudele kui ka wanadele põllumeestele.	
Lihtne talu raamatupidamine. Dots. N. Rootsi.	" " 15.—
Talu karjalaudad. J. Rist.	" " 25.—
Lambakaswatusest. Otilie Kallit	" " 15.—
Tegelik maaparandus. A. Johannson.	" " 25.—
Talu sealaudad. J. Welitar.	" " 25.—
Uudismaa harimine. A. Johannson.	" " 25.—
Hobuste toitmine. A. Lillo.	" " 25.—
Noorkarja kasvatamine. A. Käbin.	" " 25.—

2593
A-4546

Meile tähtsamad terawilja sordid.

Karja loetakse meil praegu kõige paremaks sisetulekuallikaks. Et karta jeda olla wõiks, selleks on tarwis temale esimehes joones rohkem toidu- wõi söödamaterjaali muretjeda. Seda saab kõige kergemini teha põlluheina pinda ala suurendamise ja heinapõldude rohkema wäetamise abil.

Tähendab, oja põllust, mis terawiljade all enamalt olnud, tuleb jätta teise- ehk koguni kolmanda-aastase põldheina alla. Ühesõnaga, terawilja põldude all olewat maa-ala tuleb vähendada. Kust saame meie siis igapäewast leiba ja pühapäewaks jepikut, kust saame hobustele kaeru ja sigadele odrajahtu ning õlle- ja wiinawabrikutele linnaseid? Lootma jääda ainult wäljamaa, peaaesjalikult Ameerika ja Wenemaa peale, selleks on meie põllumees liiga ettewaatlik, ta loeb wäljast wiljamuretsemist hõbits. Põllumees loodab wilja saada oma põllult kõige kindlamini, kuigi wiimaste aastate italdused ja odaw wäljamaa wili wõiksid ta endist waadet asja peale muuta.

Kas malfabli põllumehel tahta jeda waadet muuta, kas pole tal wõimalik niihästi karjale tarwilikul määral heina ja muid koduseid toitaineid muretjeda, ja ka terawilja oma põldudelt endisel, wõib olla, et isegi suuremal määral muretjeda? Arwatawasti küll. Heinapõldude suurenemise abil on põllumehel wõimalik iga aasta harimisele tulewat vähemat põlluosa palju põhjalikumalt küllwiks ettevalmistada, rohkemal määral juurwilja wõi teiji taimi kaswatades, kus reawahesid haritakse, sest seal häwitatakse ka umbrohud. Põldheina ja juurwilja põlde juurel määral kunstjõnnikuga wäetades jääb oja wäetisest ka järgnewale terawiljale mullasse. Karja suurendades ja tugewamini jõutoitudega sööttes saame palju rohkem ja palju rammusamat jõnnikut, niimoodi jatkub jeda kartulile, juurwiljale, taliwiljale ja ka järgnewatele juurwiljadele. Ühesõnaga — parema mulla wäetamise ja harimisega loome terawiljale palju paremad kaswutingimused, kui enne. Arusaadaw, et terawili seesugust hoolitsemist parema ja juurema saagianniga wastamata ei jäta. Meie terawilja saagid on praegu madalad just tema eest wõrdlemisi halwa hoolitsemise tagajärjel. Kui wõrdleme teiste maade terawiljade keskmiisi jaake meie omadega, siis näeme, et meie omad kaks- kuni kolm korda mõnede maade omadest madalamad on. Ei ole selleks mitte üksi parem muld wõi ilmaistil põhjuseks olnud, küll aga juuremal määral parem põlluharimine ja wäetamine. Nagu meil praegugi paljud majapidamised tõendawad, on ka meil sel teel wõimalik terawiljajaake tõsta. Paremale mulla harimisele ja wäetamisele ning kaswuajal hoolitsemisele wastab saagitõstmisega iga wili, aga igal terawiljal on palju sorte ja neist tajuwad ühed sordid nähtud waewa ja

kantud kulu palju paremini, kui teised. Enne, kui üles lugeda neid paremaid sorte, katsume paari sõnaga seletada, misjugused on

hea jordi omadused.

Jgalt jordilt nõutakse eimeses joones kolme omadust:

- 1) et ta annaks suurt jaaki;
- 2) et see suur jaak oleks kõrge väärtusega;
- 3) et see suur kõrgewäärtusline jaak oleks iga aasta kindlustatud.

S a a g i j u u r u t: mõõdome waka, õigemini küll faaluga, jaagi wäärtust aga selle järele, kuidas ta neile nõuetele wastab, milleks teda kaswatame. Kui söögiviljaks kaswatame, siis nõuame, et annaks palju wälja ilujat jahu ehk tangu, kui otre õlleodraks kaswatame — siis madalat proteini sisaldust, õhukest kesta, suurt idanewust, kui söödawiljaks — siis kõrget proteini sisaldust. Kaartelt nõuame ka wõimalikult õhukest kesta, et wiimaste protsent jaagi kogukaalust wõimalikult madal oleks, sest kest pole muud midagi kui õlg, die wäärtus on aga teraiwa (tuuma) wäärtusest palju madalam. Selle järele, mis otstarbeks wilja kaswatatakse, on ka nõuded hea jordi jaagi wäärtule kohta mitmesugused.

Wähe oleks aga sellest, kui jaaktime suurt kõrgewäärtuslist jaaki ainult juhuslikelt häll aastatel, palju tähtsam on saada suurt kõrgewäärtuslist jaaki iga aasta. On tarwis, et see suur kõrgewäärtusline jaak oleks kindlustatud iga aasta, kuigi ta jaagi rohuse poolest on keskmiselt madalam neist nõnda ütelda hiiglasjaakidest, mis mõned jordid juhuslikelt temale kohaste kaswutingimustega aastal annawad. Misjugused oleks siis need juure ja kõrgewäärtuslike jaagi kindlustused. Tähtsad on nad kõik, nimetame kõige pealt p a r a s t k a s w u a j a p i k k u s t. Üldiselt on selge, et pikema kaswuajaga jordid wõiwad anda suuremat jaaki kui lühema kaswuajalisi — neil on selleks pikem aeg kajutada. Jgal maal on aga ilmastiku poolt ettekirjutatud oma teataw kaswuaja pikkus, muidugi wastawalt taimeliigile, ja kohane on seal kaswatamiseks ainult seejugune sort, mis wastab ettemääratud keskmisele kaswuaja pikkusele, aga mitte üsikutele erand-aastatele, kus kaswuaeg wõib juhuslikelt olla normaalset pikem.

S e i s u k i n d l u s oleks teine nõue kindla juure ja kõrgewäärtuslike jaagiga jordi kohta. Paljud jordid on nõrga kõrrega, kui wili kaswab liiaw, mis loomulik parema harimise ja wäetamise juures, siis heidawad nad juurema wihma käes maha ja kui see sünnib enne õitsmist, siis on terasaak üldse küsitaw; kui aga peale õitsmist, siis on jaak wäike ja madala wäärtusega. Mahahaitnud wilja on tülikas ja kulukas käsitsi niita. Tööjõu puuduse ja kalliduse kui ka töö hõlpsuse pärast peame katsuma kõiki töid teha masinate abil. Lamawat wilja on aga õige wilets ehk jagedasti täitsa wõimata masinate abil koristada. Sort, mille terad kergesti pudenevad wõi warisewad, pole hea, sest hiljemaks jäänud kottupaneku juures wõib palju jaaki kaotssi minna. Rõwasti peas ehk pöörises seisew tera on üks jaagikindlustuse abinõu.

Ragu loomadel, nii on ka taimedel h a i g u s i, mis neid kas enneagu täitsa häwitawad ehk neid kaswus kängu panewad, mis jaagi rohkest ja wäärtust wähendab. Ragu ühed looma tõud on teatavaid haigusi wastuwõtlikumad kui teised, nii on ka ühed wiljajordid haigusi rohkem wastuwõtlikud kui teised. Nii häwitawad iga aasta nõgipea-, rooste- ja teised seenhaigused suurel arvul põlde, misjuguft kahju miljonites markades aastas hinnatakse. Hea sort peaks haigustele wastupanew olema.

Talwekindlust tuleb nõuda muidugi taliviljadelt, sest ilma jellela pole juur iaat ega ka selle kõrge väärtus mõeldav.

Muidugi pole olemas veel ühtki sorti, kus need eelpool toodud ja veel mõned teised nõuded oleksid kõik koos lehaatatud. On aga olemas küll palju sorte, kus mõned neist nõuetest peaaegu rahuldatud, kuna teised aga täiuselt veel nii mõndagi soovida jätavad. Kasvuaja parajuse ning talwekindluse poolest teatavas piirkonnas kasvatamiseks on kohased nõndanimetatud kohalikud sordid. Need sordid on teatavas piirkonnas aastakümneid või isegi aastajadaks kasvanud, seelsete kasvutingimuste kohaselt iseenesest välja arenenud. Kõik need taimed, mis pole olnud kas paraja kasvuaaja pikkusega ehk ei ole ületalve elanud, pole ka seemet annud ja on loomulikult väljajurnud, kuna aga paraja kasvuaajaga ja ületalve elanud seemet on annud. Kui aastate jooksul hukkusid mittekohased, siis kujunes järreljäänutest välja kogu taimi, mida kohaliku või maasordi nime all tuntakse. Need kohalikud või maasordid kannavad selle koha või maakonna nime, kust nad pärit.

Peale kohalikkude või maasortide on olemas kultuursordid, mida inimene kunstlikult olemasolevate kohalikkude sortide hulgaft on välja eraldanud või arendanud.

Nagu kohalikud sordid on kohased esimeses joones kasvatamiseks selles maakohas, kust nad pärit, nii on ka kultuursort kohane kasvatamiseks ainult selles piirkonnas, tähendab teatava ilmastiku, mulla ja taimekasvatamise viiside juures, mis jaoks ta välja arendatud. Kui aga ka mujal leidub samu kasvutingimusi, nagu kohaliku sordi kodumaal, ehk kultuursordi algpiirkonnas, siis on iseenesest mõistetav, et mujalt päritolev kohalik kui ka kultuursort seal kasvada võib. Iga sort nõuab aga kindlasti suure ja väärtuslike jaagi alatasa andmiseks kohaseid kasvutingimusi.

Et meil olemas teatav ilmastik, teatavad mullad ja töötamisviisid, siis peame kas väljaarendama nende kasvutingimustele vastavad kohased head sordid, või kui seda arendustööd ette pole võimalik võtta, siis on tarvis välja otsida teistest maadest, kus kasvutingimused enam-vähem meie omade sarnased, seejuga sortide, mis meid kõige paremini rahuldaks.

Meie maal on sortide paranduse ja arenduse töö ammu käimas. Sangaste krahv Fr. Berg pühitseb tänavu 50-aastast juubelit oma Sangaste ruffi arendustöö käigus. Jõgeva ja Kehra sordikasvandused lajewad lähemal ajal oma arendatud uued kui ka parandatud sordid müügile. Aga seni puudusid meil paljude viljade omamaa kohased sordid. Tarvis oli neid teistest maadest sisse tuua. Ja ka edaspidi, kui omamaa sordid ilmuvad, on tarvis nende võimisi võrrelda teiste maade sortide võimisega, mõistes võimise all jaagianni rohust, jaagi väärtust ja kindlustust.

Et leida oma- kui ka väljamaa sortide hulgaft kohaseid sorte teatavate kasvutingimuste jaoks, selles on tarvis neis kasvutingimustes aastate jooksul korraldada sortide võrdluskatseid, tähendab, kasvatada seal mitu, vähemalt kolm aastat kõrnuti ühesugustes tingimustes neid sorte, misjuga arwatakse olemasolevate andmete järele seal kasvatamiseks olevat kõige kohasemad. Kuidas neid sortide võrdluskatseid tehakse, sellest siin kõnelema miis pikale. Korraldajateks on peaaesjalikult olnud waremini Seemenewilja Toimkond ja viimasel ajal Eesti Sordiparanduse Selts. Peale nende teewad sortide võrdluskatseid katsejaamad ja sordikasvandused.

Käesolemas artiklis tähtsamaid teraviljasorte ettetuues on aluseks võetud just nende eelpoolnimetatud ajutuste poolt korraldatud sortide võrdluskatsete andmed.

Soomitavamad talurukki sortid.

Rukki sortidega on võrdluskatteid korraldanud Seemnewilja Toimkond 1913./14. a. 8 põllumehe juures (7 jordiga) ja Eesti Sordiparanduse Selts 1923./24. a. — 5-es (7 jordiga) ning 1924./25. a. ka 5-es majapidamises (3 jordi ja 2 Jõgema Sordikasvanduse valikuga). Peale nende 1908./9. a. D. von Rathlefi Tammiste mõisas — 8 jordiga. Et näidata, kuidas paremad jordid ennast võrreldes kohalikuga Seemnewilja Toimkonna katsetes ja 1923./24. a. E. Sordiparanduse Seltsi katsetes ülewõlpidanud on, võtan esimese 8 katsetegija hulgast ainult 5 katsetegija andmed, kus hulgas on ka kohalik rukis, ning E. S. 1923./24. katsetest nende katsetegijate andmed, kus hulgas ka Jaeger'i Champanja rukis oli. Teiste katsete andmeid võtan aga sortide soovituse järjekorda jäadmisel arvesse.

	Seemnew. Toimk. 1913./14. a. katsete		E. S. S. 1923./24 a. katsete	
	keskm. terajaak puud tiinult	arvates kohalik 100	keskm. terajaak puud tiinult	arvates kohalik 100
Sangaste	129 p. 12 nl.	112,4	107 p. 24 nl.	112,3
Jaeger'i Champanja	136 p. 38 nl.	123,9	121 p. 25 nl.	123,9
v. Lohow'i Petkus	147 p. 27 nl.	133,6	92 p. 12 nl.	96,3
Kohalik	110 p. 22 nl.	100,0	95 p. 33 nl.	100,0
Evaldofi Teras	— p. — nl.	—	103 p. 17 nl.	107,9
Evaldofi Tähe	— p. — nl.	—	104 p. 11 nl.	108,8

Siin toodud andmed näitavad, et „kohalik“ rukis on terajaaki tiinult annud 8 kuni 26 puuda vähem kui arendatud jordid, väljaarvatud Petkus, mis 1923./24. a. kohalikust rukkist madalamat terajaaki on annud. Arvesse võttes neid ja teiste katsete andmeid, soovitaksin kasvatada järgmisi rukkisorte.

Sangaste rukkist esimeses järjekorras nimelt sellepärast, et teda 50 aastat järgimööda meie oludes on parandatud, jeeaga peaks meie kasvatustingimustele kohane olema. See sort on võrdluskatsetes alataja rahuldavam ja kohalikust rukkist keskmiselt 12—19 puuda tiinult juuremat terajaaki annud, kuigi mõned väljamaa jordid temast teraanni poolest ees on olnud.

Sangaste rukkil on pikk kõrs ja pea. Tera pikk, juur ja raske.

Jaeger'i Champanja rukis oleks teine meil kasvatamiseks soovitatav sort. Tal on seniste andmete järele rahuldavam talvekindlus olnud. Teraanni poolest on Sangastest parem olnud, nagu eelmisest tabelist näha. On viimajest 6 kuni 14 puuda tiinult juuremat terajaaki annud. Pea on Sangaste omast palju lühem, tihed. Tera keskmise juurusega. Kõrs lüheldane, kahjuks nõrgavõitu.

B. Lohow'i Petkus'i rukkist ja temast Rootsi sordikasvanduses Evaldofi väljaarendatud Tähe ja Terasse rukkisorte ei tahaks siin nimetamata jätta, sest et Petkusi meil mõnel kohal aastate jooksul rahuldavama tagajärjega on kasvatatud ja et ta v. Rathleffi ning Seemnewilja Toimkonna

katsetes teistest sortidest teraanni poolest ees on olnud. Minult 1923./24. a. on ta teistest sortidest kõige taha jäänud, mis muidugi juhib tähelepanu tema, kui meie mitte täiesti kohase sordi peale. Pea on tal lühike, neljakandiline, tihe, ülemast peenenem. Kõrs kestmise pikkusega, kõwa, jilke, mitte mahaheitew.

Pektuüsi on oma aluse jaanud Svalöfi Tähe ja viimastest — Svalöfi Teras, mis Rootsi andmete järele peaksid olema Pektuüsi talvekindlamad ja juurema teraanniga ja mis Eesti Sordiparanduse Seltsi kahe viimase aasta katsetes kaunis rahuldavalt ennaft seni on avaldanud.

Lõpuks tuletaffin meele *W a n a - P a l e j c h k i n i* rukist, mida meil heade tagajärgedega mõnel pool on kasvatatud. Olevat täiesti talvekindel. Peakz tulemal aastal võrreldavate sortide hulka võtma, kui ta seemet veel puhtalt jaadaval. Heäralise tähtsuse omab ehk ka praegusel ajal, kus karjakasvatuse edeneb — *F a c n i - r u k i s*, sest ta annab Jaanipäeva aegu külmalt jügil haljastoidu jaagi ja järgmisel suvel terasaagi. On meil talvekindel; wähe-nõudlik. Võrjub palju. Tera peenike.

Taliniisu sortidest

mõnda eraldi soovitada on palju rassem, kui teiste terawiljade omajid, sest taliniisuga pole seni sortide võrdluskatseid laiemas ulatuses korraldatud. Mul on käepärast paari viimase aasta Jõgewa Sordikaswanduse taliniisu liinide ja sortide võrdluskatsete andmed, millest siin avaldan ainult sortide kohta käiwad saakide andmed.

	1923./24.a. terajaak		1924./25.a. terajaak		1000 tera kaal
	puudad tiinult	wõttes kohalik 100	puudad tiinult	wõttes kohalik 100	1924./25.a. gr.
„Sangaste“	— —	—	149 p. 11 nl.	107,4	40,2
Sukkula	— —	—	145 p. — nl.	104,4	37,2
Billa	— —	—	165 p. 33 nl.	119,3	35,3
Svea	— —	—	153 p. 22 nl.	110,5	34,8
Pansjar	72 p. 05 nl.	80,6	198 p. 16 nl.	142,8	39,6
Birgitta	116 p. 10 nl.	129,9	225 p. 26 nl.	162,4	40,4
Kohalik Jõgewalt	89 p. 20 nl.	100,0	136 p. 18 nl.	100,0	40,3

Neist sortidest on Sukkula ja Billa pärit Soomest Tammiisto sordikaswandusest ja Svea, Pansjar ning Birgitta Rootsiist Svalöfi sordikaswandusest.

„Sangaste“ on aga pärit kodumaalt. Tema õige nimi pole aga mitte Sangaste, sest krohw Jr. Berg'i seletuse järele on õige Sangaste niisu oma tera wärwi ja peahituse poolest küll selle n.n. „Sangaste“ jarnane, aga eht Sangastel on pea walge, kuid mitte pruun nagu eba-„Sangastel“. Selle eba-„Sangaste“ taliniisu õige nimi on wiist küll *S i s u* niisu, sest olemasolewate andmete järele wastawad esimese tundemärgid täitja teisele. Kui lugu nii, siis võib jeda eba-„Sangastet“, mis turul liikumas „Sangaste“ (jutumärkides) nime all küll kui meie oludele täiesti kohanenud taliniisu sorti kasvatamiseks täiesti soovitada, sest *S i s u* niisu on minul teada olewatel andmetel wähemast järe 80 aasta meie oludes järjekindlalt kasvatatud ja ta on meil ka õige rohkesti laiali lagunenud.

Üks teraanni poolest on ta küll läinud aastal Jõgewal kohalikult ees olnud, aga iseäranis Rootsi sortidest on ta tublisti taha jäänud. 1000 tera kaal on tal aga hea. Rootsi sorte loetakse meil aga mitte talvekindlateks. Sellegi peale vaatamata on Birgitta 1923./24. aastal 29% ja 1924./25. aastal üle 65% kõrgema terasaagi annud, kui kohalik taliniisu Jõgewal. Warajane aga oleks teda siiski kindlasti soovitada, sest eelmine talu oli meil mitteroosmaalne. Nii hästi Soome kui ka nimetotud Svalöfi sortide seemet on meie turult saada. Ei tahaks jätta siin nimetamata Svalöfi Thule nimelist taliniisu sorti, mille seemet 1919. aastal Eesti Seemnewilja Ühifus ühes Bore ja Päike nimeliste Svalöfi sortide seemnega sisse tõi. Thule pidi nende hulgast olema kõige talvekindlam. Piirkonnal Pärnumaal on 1919. a. peale neid kolme sorti kasvatatud. Päike on warsti nende hulgast kui mittetalvekindel wälja langenud, päripoolle on sama saatuse osaliseks saanud ka Bore, kui mittesordipuhas ja järele on jäänud Thule, mis on olnud senini rahuloldawalt talvekindel ja saaki on annud 1923. aastal, kus rohkem maas oli, ligi 210 puuda ja 1925. aastal, olgugi et põllul ära kaswas, ligi 140 puuda tiinult. Thule seemet on meil saadawal.

Suiniisu sortide

Seemne nõudmine tõuseb tulewal fewadel arwatavasti õige tuntuvalt, sest palju talwivilja jäi läinud sügisel tegemata ehk tehti liig hilja, nii et ikaldus ja talwivilja tühje põlde seemendatalse rohkel arvul suiniisu ja rukkiga. Ka suiniisu sortidega on meil seni wähe katseid korraldatud. Muuseas on ainult Eesti Sordiparanduse Seltsi poolt 1923. aastal korraldatud 4 sordi wõistluskatsete andmed 5 majapidamisest ja 6 sordikatsete andmed Jõgewa Sordikaswandusest 1925. aastast.

	1923. a. katsete		1925. a. katsete	
	terasaagi kesk. puudad	wõttes Marquis 100 tiinult	terasaagi kesk. puudad	wõttes Marquis 100 tiinult
Rubin . . .	86 p.	122,9	126 p.	119,2
Extra Kolben	77 p.	110	104,9 p.	99,2
Kitchener . .	78 p.	111,4	107,5 p.	101,7
Marquis . . .	70 p.	100	105,7 p.	100
Saunders . . .	—	—	95,5 p.	90,4
Kota	—	—	90,4 p.	85,5

Rubin ja Extra Kolben, wiimane meil ka suiniisu nime all tuttav, on pärit Svalöfist, kuna aga Kitchener, Marquis, Saunders ja Kota on Ameerika sordid, milledest Marquis iseäranis kiiresti kaanadas ja ühisriikides laiali lagunes ja wiimasel ajal ka Wenemaal pinda on leidnud.

Gelpool toodud andmete järele tuleb meil teraanni poolest kõige paremaks suiniisu sordiks lugeda Rubin'i. Tal on ka wõrdlemisi kannis lühikene kasvuaeg. Terasaaki on ta kuulsast Ameerika Marquis'ist 1925. aastal Jõgewal tiinult 20 puuda ümber rohkem annud. 1000 tera kaalu poolest on ta ka esimeste hulgas. Sunnaks on selle sordi seemet meil turult ka saada.

Mõned hindawad kõrgelt teist Svalöfi sorti, nimelt Extra-Kolben'it (nui). A. Ehrlich olewat seda sorti juba wiis aastat — 3 kaambjas ja 2 Pruunal — hea eduga kaswatanud. See sort olewat temal iga aasta küpseks saanud

ja võrdlemise diige suurt jaaki annud. Kui ta hästi küpsiks saab, siis annab ta arvatavasti Rubiniist küll suuremat jaaki, teda tuleb aga diige varakult küllida. Selle jordi seemet on ka saada. Ameerika sortide seemet pole veel suuremal hulgal meie seemneturult leida.

Müüd tuleks kord meil kõige rohkemal määral, küll puhtalt küll segaviljas kasvatatawate

kaera sortide

kätte. Nagu enamalt juba tähendatud, on kaera sortidega kõige kauem ja kõige rohkem võrdluskatseid korraldatud — termelt 9 aastat toflu üle 65 majapidamises. Et saada ülevaadet nende katsete tagajärgebest, selleks vaatame, mitu korda iga sort oma katsetes olemise ajal on tera- ja ka põhuanni poolest olnud esimestel, keskmistel ja viimastel kohtadel. Kui ühes majapidamises on ühel aastal võrdluses 7 sorti, siis võime neid sorte nii hästi tera- kui ka põhuanni järele ritta seadida — kõige suurema anniga oleks esimene ja kõige vähemaga — viimane, kuna aga wahpealsete jaak alates esimesest järk-järgult langeb. Et aga saada kolluwõitlikumat ülevaadet, sellepärast loeme kats esimest, see tähendab esimesel ja teisil kohal seiswaid sorte — esimestel kohtadel, kats viimast — viimastel ja kolm wahpealsetel kohtadel seiswaid — keskmistel kohtadel seiswateks tera- ja siis ka põhuanni poolest. Rahjuks pole Seemnevilja Toimkonna ega Eesti Sordip. Seltsi katsetes ühed ja samad sordid terve aeg võrdluses olnud, uuemad sordid on Seltis juure võtnud ja mõned endised wälja jätnud, mispärast ka selle ülevaate andmed mitte täiesti võrreldawad pole, sest iga aasta pole muidugi kaswutingimused ühesugused ja kui mõni sort joodjate kaswutingimustega aastal on puudunud, siis on katsetes sel aastal olem mõni temaga võistlew sort võinud oma võimet näidata ja jõudnud esimestele kohtadele — seega rohkem kordi kui võistleja. Ka pole kõigis katsetes põhujaak illes antud. Et aga teistes majapidamistes korraldatud katsed veel otjustada ei luba, misjuguine sort minu wõi mõnes muus majapidamises kõige kohasem kasvatada oleks, siis peaks igauks muidugi ise omas majapidamises järele proovima, misjuguine sort temal kohane. Need toodud andmed aitaffid teda wälja walida sorte, mida wõtta proovimisele, sest on arwatavasti rohkem võimalusi, et sort, mis paljudes, wõib olla peaaegu samajugustes kaswutingimustes kui jordiotsijal kõige rohkem kordasid esimestel ja õige wahke kordi viimastel kohtadel võrreldes jelle jordi katsetes olemise koguarwuga on olnud, siis ta arwatavasti ka jordiotsija põllule enam-wähem kohane on ja proovimisele wõtta maffab.

Wõrreldawatest sortidest on olnud kordi kohtadel esiteks teraanni poolest:

	Lochowit kollane	Wõit	Kuldwihm	Strube - Schlan- fredt	Litgowo	Seemnevilja Toimkonna 46	Kuninga	Kroon	Defeter II	p. Nathlessi pikat, ohatuta	Dr. Eisenhämbli D 3	Kohalif
Esimestel	18	29	22	11	7	15	6	15	6	12	4	5
Keskmistel	10	33	25	20	14	19	4	11	9	25	18	17
Viimastel	—	4	11	—	6	4	—	1	3	6	10	10
teisets põhuanni poolest:												
Esimestel	5	11	19	19	3	13	5	6	3	24	13	8
Keskmistel	15	37	24	6	15	23	3	14	9	11	16	10
Viimastel	5	11	12	—	8	1	2	6	2	4	2	7

Mis selgub sellest ülewaatest. Rõige pealt küll, et kohalik kaer on oma tera-
anni poolest kaks korda rohkem fordi olnud viimastel kui eimestel kohtadel.
Samuti ka Dr. Eijensmidti S 3, mida küll õiguse pärast põõriskaarte tera-
anni võrrelda ei võiks. Aga ta on ka võrreldes Rathlesi lipukaeraga tera-
anni poolest madalam. Mõlemad lipukaera sordid paistavad aga oma põhu-
anni poolest eimestel kohtadel oleku pärast enama ja võõriskaarte hulgaft ilma.

Misjugujeid sorte võiks siis soovitada. Julgeftin Vochowi kollast, Wõit'u,
Kullawihma, Seemnewilja Toimkonna 46 ja ka Kuninga ning Kroon kaera
sorte soovitada. Neist oleksid ehk Vochowi kollane ja Kullawihm vähenõudliku-
mad, aga Wõit, Kroon ja Kuninga — rohkemnõudlikud, kuna aga S. T. 43
keskmiste hulka kuuluks.

Vochowi kollane kaer on pärit Saksamaalt, Pettus'ist, sealtjamaft
kuft Pettusi rukiski. Tera on väheldane, tumekollane, õige õhusele kestaga, see
on tal õhem kui ühelgi teisel meil kasvatufel olewal sordil. Rõrs peeneldane,
mitte täiesti seijukindel. Põhuanni poolest keskmine sort. Kaswuaga kaunis
lühike.

Kullawihm on pärit Rootfi Svalbfiist. Tera on keskmist suurust, kulla-
karna kollane, keskmise kestaga. Rõrs kaunis pikk, seijukindluse, põhuanni ja
kaswuaja poolest keskmine sort.

Wõit on ka Svalbfiist pärit. Ta on eelmistest nõudlikum. Terad on
kaunis lühikesed, keskmist suurust, raske, walged, keskmise kestaga. Seijukind-
lus rahuloldaw. Kaswuaja ja põhuanni poolest keskmine.

Kroon ja Kuninga kaerad on Svalbfi uuemad kaerasordid. Neid
wõib Wõit'uga oma nõudlikuse ja omaduste poolest kõrwa seadida. Viimastel
aastatel on nad meil võrreldawate sortide hulgas olnud ja nad on ennaft seal
õige hästi teraanni ja keskmiselt põhuanni poolest näidanud, igatahes paremini,
kui Wõit.

Seemnewilja Toimkonna nr. 46 liin on turule pääsenud ilma,
et teda sinna oleks lastud. Ta on olnud võrdluskatsetes võrreldawate sortide
hulgas ja katsetegijad, kelle nõudmisi ta on rahuldanud, on teda paljundama
hakanud ja nii on ta nüüd rohkesti laialilagunenud. Katsetes kui ka suurel
põllul on ta tera- kui ka põhuanni poolest kaunis rahuloldaw olnud, ka kesta
protsent on ta võrdlemisi keskmise suurusega teral kaunis madal.

Nüüd on järelejäänud veel

odra sordid

Meil kasvatatakse nelja- ja kahe-tahulisi otri. Eimesed on vähenõud-
likumad ja lühema kaswuajaga, teised rohkemnõudlikud ja pilema kaswu-
ajaga. Odrasortide võrdluskatseid on Eesti Sordiparanduse Selts korralda-
nud 1924. aastal — 5 ja 1925. aastal — 6 majapidamises. Jõgewa sordi-
kaswanduses on 2- ja 4-tahuliste otrade sortide võrdluskatseid liiswawisel maal
tehtud järgimööda 3 aastat rohkemate sortidega; toome sellepärast ainult Jõ-
gewa andmeid ja Seltsi katsete andmeid wõtame arwesse sortide hindamise
juures.

Nelja-tahulise odra sortide teraajaagid ja nende järjekord (1923. a.
on toodud ainult järjekord) on siia mahutatud tabelist näha.

	Terasaagid — puudad tiinult						1000 tera kaal		
	1923	1924		1925		grammides			
	järjekord	saak	järjekord	saak	järjekord	1923	1924	1925	
Svalöfi 4-tahul.	IV	167 p. 38 n.	I	140 p. 34 n.	III	38	33,2	34,6	
Rathlefi	III	149 p.	III	168 p. 36 n.	I	38	34	35,7	
Heine	II	162 p. 36 n.	II	142 p. 21 n.	II	40,7	34,8	38	
Tystofti Korsbyg	I	145 p. 11 n.	IV	134 p. 21 n.	IV	37	34,5	35,5	
Albed Julibyg	V	134 p. 2 n.	V	121 p. 33 n.	V	31	28,8	30,9	

Kuna 1923. aasta andmed külvivigade pärast mõndagi soovida jätavad, siis peame rohkem rõhku küll panema 2 viimase aasta ja Eesti Sordiparanduse Seltsi korraldatud katsete andmetele. Esimeses järjekorras tuleks ehk soovitada kodumaalt päritolevat Rathlefi neljatahulist, mille seemet praegu küll raske saada. Siis Heine oma Sakamaalt ja Svalöfi Rootsi. Heine on 1000 tera kaalu poolest teistest ees. Tystofti Korsbyg ja Albed Julibyg on Daani sordid, neist on esimene liig hiline meie neljatahulise ajal külviks, teine aga liig madala saagiga. Svalöfi ja Rathlefi omad on varajemad, Heine aga natuke hilisem.

Rathlefi oma on kohalikult Viivimaa odraast, mida heaks õlleodras peeti, wälja arendatud ja sellepärast mõib ehk ka oletada, et Rathlefi oma õlleodra omadustega on.

Kahetahuliste odra-sortide terasaagid Jõgewa sordikasvanduse katsete järele on näha järgnevalt tabelist:

	Terasaagid — puudad tiinult						1000 tera kaal		
	1923	1924		1925		grammides			
	järjekord	saak	järjekord	saak	järjekord	1923	1924	1925	
Kuldoder	I	163 p. 27 n.	II	166 p. 36 n.	II	43	42	38,6	
Printsefs	V	142 p. 29 n.	VII	124 p. 20 n.	VI	35	43,6	38,7	
Primus	III	153 p. 27 n.	V	130 p. 20 n.	V	47	50,2	45,8	
Chevallier	VI	146 p. 22 n.	VI	120 p. 33 n.	VII	41	45,3	40,6	
Bethge II	IV	172 p. 18 n.	I	154 p. 35 n.	III	39,5	46,3	38,3	
Ufermanni	Danubia II	158 p. 25 n.	IV	167 p. 9 n.	I	41	42,8	38,2	
"	Bavaria IV	162 p. 22 n.	III	144 p. 21 n.	IV	46	47,6	44,6	

Arveste mõttes ka Eesti Sordip. Seltsi viimase kahe aasta katsete andmeid, tuleks esimeses järjekorras küll Svalöfi K u l d o d r a soovitada, sest peaaegu kõigis katsetes on ta järjekindlalt teraanni poolest esimesel või teisel kohal teiste sortide hulgas olnud. Ta on kaunis seisukindla kõrrega, vähendõplikum ja varajsem. Printsefs ja Chevallier on pikema kasvuajaga ja nõudlikumad. P r i m u s on ka samuti nagu Printsefs ja Chevallier Svalöfi sort, tal on kõige suurem 1000 tera kaal. Kõrs seisukindel, terasaagi poolest Kuldodra tihkesti taha jäänud. Tabelis ülesloetud kolme viimast sorti — Bethge II., Danubia ja Bavaria on Sakamaa sordid, nende seemet pole praegu meie turult saada, kuna aga Kuldodra, Printsefsi ja Primuse seemet leidub. Väinud aastal oli võrreldavate sortide hulgas esimest korda Sakamaalt pärit olev R i m p a u S a n n a, mis pea igal pool teraanni poolest esimesel kohal on olnud; et need andmed aga ainult käivad ühe aasta kohta, siis on veel vara sellest sordist rääkida.

Kes tahab enesele muretjeda mõne parema jordi seemet, muretjegu seda kindlast kohast, kus jordipuhutuse eest vastutatakse. Parem küll, kui ostetakse Eesti Sordiparanduse Seltsi poolt plombeeritud kottides olevat seemet, sest selts paneb oma plommi ainult niisuguse koti külge, mille seeme on kasvanud tunnustatud seemnepõldudel, mille sort on eht ning puhas, mille seemnel kõrge külviiväärtus. Kui pole kindel, kas siin soovitatud sort kellegi kasvutingimustele kohane, ärgu ostetagu esialgu palju seemet, vaid ainult vähesel hulgal tahets kolmeks aastaks järelproovimiseks, mis aja sees seemne tagavara ka omal rohkeneb.

Peetagu meeles, et iga sort näitab oma võimist ainult seal, kus tal kasvutingimused kohased ja igalhe piirkonna kasvutingimuste jaoks tuleb leida kohane sort, mis võimaldaks tajuda paremini ja kindlamini põllumehe poolt tehtud vilu ja nähtud waeva.

A. G. „Ühiselu“ trüff, Tallinnas.